

Warszawa, 20-06-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

KMP.570.3.2018.JJ

Pan

Adam Bodnar

Minister Sprawiedliwości

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

od 2015 r. Rzecznik Praw Obywatelskich systematycznie apeluje do rządu polskiego o wprowadzenie do ustawodawstwa krajowego przestępstwa tortur¹. Wymóg ten określony został w Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: Konwencja ONZ), przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.²

Zakaz tortur zawarty jest w art. 40 Konstytucji RP, który stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się ponadto stosowania kar cielesnych. Również

¹ Zob. wystąpienia generalne RPO: do Ministra Sprawiedliwości z 27 października 2015 r. (II.071.4.2015.ED), do Ministra Sprawiedliwości z 23 marca 2016 r. (IX.071.1.2015.ED), do Ministra Sprawiedliwości z 28 października 2018 r. (KMP.570.3.2018.JJ), do Ministra Spraw Zagranicznych z 19 marca 2020 r. (KMP.570.3.2018.JJ), do Prezesa Rady Ministrów z 19 marca 2020 r. (KMP.570.3.2018.JJ). Należy zaznaczyć, że pierwsze pismo RPO w sprawie m.in. wprowadzenia do Kodeksu karnego przepisu penalizującego stosowanie tortur zostało przekazane Ministrowi Sprawiedliwości już w 2000 r. (RPO/343642/2000/II/PS) jako efekt postulatów Komitetu Przeciwko Torturom ONZ, wyrażonego podczas 24 sesji.

² Zob. art. 4 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny³ (dalej: k.k.) penalizuje użycie przemocy, groźby bezprawnej lub innej formy fizycznego lub psychicznego znęcania się przez funkcjonariusza publicznego lub osobę działającą na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczeń (art. 246 k.k.). Z kolei art. 247 § 1 k.k. przewiduje karę za znęcanie się nad osobą legalnie pozbawioną wolności. Odpowiedzialności określonej w tym przepisie podlega także funkcjonariusz publiczny, który wbrew swojemu obowiązkowi dopuszcza do popełnienia takiego czynu (art. 247 § 3 k.k.). Pewne czyny mogą być ponadto kwalifikowane jako nadużycie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego (art. 231 k.k.). Powyższe uregulowania prawne nie są jednak wystarczające.

Konwencja ONZ wymaga od państw-stron kryminalizacji tortur jako odrębnego i szczególnego przestępstwa, uwzględniającego co najmniej wszystkie elementy definicji tortur zawartej w art. 1. Powinien to być pierwszy krok do zbudowania całego systemu prewencji tortur w ustawodawstwie krajowym. Konieczne jest bowiem zaprojektowanie szerokiego pakietu rozwiązań, które będą chronić jednostkę przed tego typu naruszeniami.

Wiele praktycznych wskazówek na temat wdrażania Konwencji ONZ w przepisach krajowych znalazło się w specjalnym podręczniku (*Guide on anti-torture legislation*), opracowanym w 2016 r. przez Stowarzyszenie Zapobiegania Torturom (dalej: APT). Zgodnie z zaleceniami APT ustawodawstwo krajowe powinno zawierać przepisy potwierdzające bezwzględny zakaz tortur. Żadne okoliczności wyjątkowe, takie jak stan wojny, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur. Polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej również nie może uzasadniać stosowania tortur (art. 2 ust. 2 i 3 Konwencji ONZ).

Kara pozbawienia wolności przewidziana w przepisach penalizujących tortury ma odzwierciedlać poważny charakter popełnionego przestępstwa i nie powinna być krótsza niż sześć lat. Ważne jest ustanowienie odpowiedzialności karnej nie tylko wobec osób dopuszczających się tortur, ale także tych, którzy współdziałają, podlegają lub wyrażają zgodę na tego typu traktowanie. Ponadto prawodawstwo krajowe nie może dopuszczać dowodów uzyskanych w wyniku tortur. Co więcej, Konwencja ONZ nakłada na państwa-strony obowiązek zapewnienia prawa do składania skarg do właściwych organów oraz ochrony ofiar i świadków przed represjami, a także

³ Zob. ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

zapewnienia szybkiego i bezstronnego dochodzenia w sprawie zarzutów stosowania tortur. Dodatkowo w ustawodawstwie krajowym odzwierciedlenie powinna znaleźć zasada non-refoulement – mówiąca o zakazie wydalania ze swojego terytorium osoby, jeżeli istnieją poważne podstawy, by sądzić, że może jej w innym państwie grozić stosowanie tortur⁴.

Komitet Przeciwko Torturom, który odpowiedzialny jest za monitorowanie wdrażania Konwencji ONZ przez państwa-strony, wielokrotnie kierował pod adresem Polski zalecenia podjęcia skutecznych działań legislacyjnych w celu włączenia do prawa krajowego przestępstwa tortur jako odrębnego i szczególnego przestępstwa oraz w celu przyjęcia definicji tortur, obejmującej wszystkie elementy określone w art. 1 Konwencji ONZ. W uwagach końcowych z 2019 r., zawartych w VII Sprawozdaniu Okresowym Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Konwencji ONZ za okres od 15 października 2011 r. do 15 września 2017 r., Komitet rekomendował zapewnienie, aby akty tortur nie podlegały przedawnieniu, a sprawcy tortur byli karani stosownie do powagi przestępstwa. Wskazał także na konieczność prowadzenia niezależnych i skutecznych postępowań wyjaśniających wszelkie zarzuty stosowania tortur i złego traktowania przez funkcjonariuszy publicznych. Komitet zalecił ponadto zapewnienie sędziom, prokuratorom, prawnikom i innym funkcjonariuszom publicznym specjalne przeszkolenie w zakresie stosowania Konwencji ONZ⁵.

Niemal analogiczne zalecenia sformułował Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT) w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r. W głównej mierze dotyczyły one wprowadzenia przestępstwa tortur, zdefiniowanego zgodnie z art. 1, 2 i 4 Konwencji ONZ, proporcjonalnych kar za tego typu przestępstwo oraz zapewnienia sędziom i prokuratorom specjalnych szkoleń w zakresie postanowień Konwencji ONZ i Protokołu fakultatywnego⁶.

W 2018 r. Biuro ds. Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR) przedłożyło Rzecznikowi Praw Obywatelskich opinię, w której znajduje się ocena polskiego ustawodawstwa pod kątem zakazu tortur oraz przykłady ustawodawstw

⁴ Szerzej zob. Guide on anti-torture legislation, Association for the Prevention of Torture, The Convention against Torture Initiative, 2016 r., <https://www.ap.t.ch/knowledge-hub/publications/guide-anti-torture-legislation-2016>.

⁵ Zob. Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, Committee against Torture, 29 sierpnia 2019 r., CAT/C/POL/CO/7.

⁶ Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 35 i 36.

innych krajów zawierających definicję takich czynów⁷. Był to kolejny ważny głos w tej sprawie. W Biurze Rzecznika zorganizowano wówczas debatę „Okrągły Stół: Państwo bez tortur?“, w której wzięli udział przedstawiciele krajowych i międzynarodowych instytucji oraz organizacji pozarządowych zajmujących się zapobieganiem torturom, w tym eksperci i praktycy, którzy w swojej pracy stykają się z ofiarami niehumanitarnego i poniżającego traktowania⁸.

Uznanie tortur za odrębne przestępstwo jest jednoznacznym wyrazem woli zakazania tego zjawiska we wszystkich jego przejawach. Ma także istotny wpływ na budowanie świadomości społecznej i postaw braku akceptacji dla tortur i innych brutalnych praktyk prowadzących do poważnych naruszeń praw człowieka. Niektóre badania dowodzą, że w krajach, które kryminalizują tortury zgodnie z definicją zawartą w Konwencji ONZ, liczba tego typu nadużyć jest mniejsza. Kryminalizacja tego zjawiska prowadzi do jego stygmatyzacji, która może zmienić sposób myślenia potencjalnych oprawców, a także pomóc w pociągnięciu ich do odpowiedzialności⁹.

Badania przeprowadzone przez Specjalnego Sprawozdawcę ds. Tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, w zakresie krajowego ustawodawstwa karnego, wskazują na tendencję do uznawania tortur za odrębne przestępstwo w większości krajów na świecie. Analiza praktyk legislacyjnych wykazała, że doszło do tego w co najmniej 36 państwach członkowskich Rady Europy, Federacji Rosyjskiej, 31 państwach Afryki, 11 państwach arabskich, 11 państwach regionu Azji i Pacyfiku oraz 18 państwach Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Specjalny Sprawozdawca zaznacza jednak, że nie wszystkie z tych przestępstw są w pełni zgodne z art. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur i wymagają dalszych poprawek¹⁰. Dołączenie Polski do grona państw kryminalizujących tortury byłoby nie tylko wyraźnym sprzeciwem wobec stosowania takich praktyk w naszym kraju, ale i ważnym sygnałem dla społeczności międzynarodowej.

Z uwagi na powyższe uprzejmie proszę Pana Ministra o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w zakresie kryminalizacji tortur oraz pełnego wdrożenia Konwencji ONZ

⁷ <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/388769.pdf>.

⁸ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/panstwo-bez-tortur-konferencja>.

⁹ Mark S. Berlin, Does Criminalizing Torture Deter Police Torture?, *American Journal of Political Science* 2023, nr 4, s. 29-30.

¹⁰ Good practices in national criminalization, investigation, prosecution and sentencing for offences of torture, Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/52/30, 22 lutego 2023 r., p. 36, <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5230-good-practices-national-criminalization-investigation>.

w polskim ustawodawstwie. Będę też wdzięczny za powiadomienie mnie o stanowisku przyjętym przez Pana Ministra w tej sprawie.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

- 1) Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego;
- 4) Przewodniczący Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka;
- 5) Przewodniczący Senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji;
- 6) Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej;
- 7) Prezes Krajowej Rady Radców Prawnych;
- 8) Prezes Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
- 9) Prezes Amnesty International Polska.